

ЖЫЦЦЁ, АХВЯРАВАННЕ НАВУЦЫ

ДА 100-ГОДДЗЯ 3 ДНЯ НАРАДЖЭННЯ РУБЕНА АВАНЕСАВА

Кожны знакаміты вучоны не толькі валодзе вялікім талентам, сілай і стылем своеасаблівага мыслення, але і адрозніваецца зайздроснасцю у паўсядзённым жыцці сціпласцю, што праца прапарцыянальная яго навуковаму аўтарытэту і прызнанню. І чым буйнейшы перад ім вучовец, тым большай сціпласцю ён быў заецца ў асяроддзі сваіх аднадумцаў. Гэтыя словы можна адрасаваць вядомаму расейскаму лінгвісту, члену-карэспандэнту АН СССР, доктару філалагічных навук, прафесару Рубену Іванавічу Аванесаву. Кола асабістых навуковых інтарэсаў адначасова з велізарнай уласнасцю сваім настаўнікам ён акрэсліў наступным чынам: “Мая цікавасць да гісторыі рускай мовы, да рускай дыялекталогіі, да афісальнай і гістарычнай фанетыкі рускай мовы, да арфаэпіі, фаналогіі і тэорыі арфаграфіі была развіта маімі цудоўнымі настаўнікамі. І калі ў гэтых галінах навукі пра рускую мову мне ўдалося штосьці стварыць і падрыхтаваць сваіх уласных вучняў, якія працуюць на той жа ніве, дык гэтым я абавязаны галоўным чынам двум цудоўным рускім людзям і найбуйнейшым рускім вучоным — Дзмітрыю Мікалаевічу Ушакову і Афанасію Мацвеевічу Сялішчаву”. Вось узор навуковага і этычнага крэда сапраўднага вучонага.

Нарадзіўся Рубен Аванесаў 1 лютага 1902 г. у горадзе Шуша (Нагорны Карабах). У 1925 г. закончыў Маскоўскі дзяржаўны ўніверсітэт. Працаваў у сярэдняй школе, на рабфаку. У 1932 — 1947 гг. Рубен Іванавіч — загадчык, пазней прафесар кафедры рускай мовы ў Маскоўскім гарадскім педінстытуце. У 1937 г. — прафесар філа-

лагічнага факультэта МДУ. З 1939 г. і да канца жыцця Р. Аванесаў працаваў у Інстытуце рускай мовы АН СССР, спачатку старшым навуковым супрацоўнікам, а пазней — загадчыкам сектара дыялекталогіі і гісторыі рускай мовы.

У 1948 г. Рубен Аванесаў паспяхова абараніў доктарскую дысертацыю, а ў 1958 г. быў абраны членам-карэспандэнтам АН СССР. Навуковая дзейнасць вучонага атрычала заслужанае прызнанне і за мяжой: яго абралі Ганаровым членам Лінгвістычнага таварыства Іахаславацкай акадэміі навук, Ганаровым доктарам Варшаўскага ўніверсітэта, замежным членам Акадэміі навук і літаратуры ў Мадрыце (Германія).

Спектр навуковых інтарэсаў Р. Аванесава даволі шырокі і азначасова адзіны — ён быў і застаецца ў гісторыі мовазнаўства лінгвістам-тэарэтыкам і перш за ўсё фаналагам. Бо, як аднойчы трапіла ўважыў сам Рубен Іванавіч, “фаналогія не толькі галіна мовазнаўства, але і спосаб лінгвістычнага мыслення, элемент лінгвістычнага светапогляду”. Таму зусім не выпадкова, што менавіта ён стаў адным з заснавальнікаў Маскоўскай фаналагічнай школы. Фаналагічная тэорыя даследчыка — асаблівы сістэмны спосаб лінгвістычнага мыслення — аказала плённае ўздзеянне на лінгвістычны светапогляд многіх тагачасных мовазнаўцаў як былога СССР, так і славянскага свету на Захадзе.

Вялікая заслуга Рубена Аванесава ў развіцці дыялекталагічнай навукі ў СССР. У гэтай галіне савецкай лінгвістыкі з найбольшай выразнасцю выявіліся спецыфічныя якасці яго як вучонага: здольнасць да абстрактнага мыслення, уменне ў бязмежным моры канкрэтных фактаў адшукаць дакладныя заканамернасці і даць ім новае тэарэтычнае асэнсаванне. Р. Аванесаў стварыў арыгінальную канцэпцыю дыялектнай мовы як складанай сістэмы з устойлівымі і рухомымі элементамі. Гэтая канцэпцыя пакладзена ў аснову структурнай лінгвістычнай геаграфіі. З поўным правам можна сказаць, што тэарэтычная база савецкай лінгвагеаграфіі закладзена менавіта Р. Аванесавым. Ён быў ініцыятарам падрыхтоўкі дыялекталагічных атласаў беларускай, рускай і ўкраінскай моў. У 1957 г. пад яго рэдакцыяй выйшаў “Атлас рускіх народных гаворак цэнтральных абласцей на ўсход ад Масквы”, а ў 1963 г. — “Дыялекталагічны атлас беларускай мовы”. Пазней пад кіраўніцтвам Рубена Іванавіча беларускія дыялектолагі надрукавалі новую працу ў дзвюх частках — “Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак” (1968 — 1969). За комплекс прац па беларускай лінгвагеаграфіі разам з беларускімі навукоўцамі

у 1971 г. Р. Аванесава была прысуджана Дзяржаўная прэмія СССР.

На VIII Міжнародным з'ездзе славістаў (1958) Р. Аванесаў сумесна з С. Бернштэйнам сфармуляваў асноўныя тэарэтычныя прынцыпы "Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа", а пазней рашэннем Міжнароднага камітэта славістаў быў абраны старшынёй Міжнароднай камісіі атласа. Як вядома, гэты грандыёзны па задуме праект у апошнія дзесяцігоддзе даволі паспяхова рэалізуецца: выйшлі з друку ў розных славянскіх краінах першыя выпускі фанетычнай і лексіка-словарна-ўтваральнай серыі атласа.

Аўтарытэт Р. Аванесава як выдатнага дыялектолага-практыка і аднаго са стваральнікаў сучаснай тэорыі лінгвагеаграфіі (як, парэчы, і ў галіне фаналогіі) атрымаў сусветнае прызнан-

не. У 1976 г. вучоны быў абраны віцэ-прэзідэнтам "Лінгвістычнага атласа Еўропы", а мовазнаўцы еўрапейскай часткі СССР пад яго кіраўніцтвам уключыліся ў гэтую адказную і важную працу.

Многа часу і сіл аддаваў Рубен Іванавіч тэорыі і практыцы гістарычнай лексікалогіі рускай мовы. Ён кіраваў калектывам, які працаваў над "Слоўнікам старарускай мовы XI — XIV стст.". На сённяшні дзень ужо больш за два дзесяткі тамоў названай унікальнай лексікаграфічнай працы выйшлі з друку.

Шмат зрабіў Р. Аванесаў і для падрыхтоўкі кадраў. Ён удзельнічаў у гэтай працы і як лектар, і як аўтар падручнікаў і дапаможнікаў для школ і ВНУ, і як складальнік праграм для студэнтаў па розных лінгвістычных курсах. Больш за 180 лінгвістаў прайшлі школу Р. Аванесава, з якіх каля 30 сталі дактарамі навук. Не цэнны ўклад Р. Аванесава і ў паваеннае будзьніцтва беларускай лінгвістычнай школы. З 1948 г. і да апошніх дзён свайго жыцця (памер 1 траўня 1982 г.) вучоны актыўна супрацоўнічаў з беларускімі мовазнаўцамі, часта прыязджаў у Мінск. Ён кіраваў дыялекталагічнай працай, дапамагаў маладым навукоўцам, тут у яго былі, ёсць і заўсёды будуць паслядоўні і ініцыятывы. Пад яго кіраўніцтвам беларускімі вучонымі напісана і абаронена 17 кандыдацкіх і 5 доктарскіх дысертацый.

Жыццё Рубена Аванесава — узор самаахвярнага служэння навукі, велізарнай працавітасці і таленту, адданасці справе, выключнай сціпласці і заўсёднай удзячнасці сваім Настаўнікам. Выдатны жыццёвы прыклад для кожнага з нас!

Павел МІХАЙЛАЎ,
кандыдат філалагічных навук.